

Fazıl Bey (Şehit Hava Pilot Bnb.) (1889-1923)

Millî Mücadele de Kartal Müfrezesi ve Cephe Tayyare Bölüğü Komutanı.

Millî Mücadele sırasında üstün vazife anlayışı ile temayüz eden Kartal Müfrezesi Komutanı (Şehit Binbaşı) Fazıl Bey (Hv.1326-41), 1889 yılında İşkodra'da dünyaya gelmiştir. 1906 yılında Kuleli Askeri Lisesi son sınıfına Fransız Mektebinden gelmiş, 1907 yılında başladığı Harp Okulu'ndan 29 Mart 1910'da mezun olmuştur. İlk olarak 21. Fırka'nın 78. Alay 2. Tabur 6. Bölüğüne atanmış, 25 Temmuz 1912'de hava sınıfına geçmiştir. Ardından uçuş eğitimi almak üzere İngiltere'ye Bristol Havacılık Okulu'na gönderilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde havacılığın temellerinin daha yeni atılmaya başladığı bu dönemde henüz bir teşkilatı ve kendi kuvveti içinde yetişmiş bir kadrosu olmadığı için hava sınıfına personel temini diğer kuvvetlerden sağlanmaktaydı. Havacılık tamamen teknik bir meslek olmasına rağmen, diğer kuvvetlerden hava sınıfına geçen subayların doğal olarak havacılık konusunda hiçbir bilgileri yoktu. Uçuş için gerekli bilgileri, ancak eğitime gönderildikleri Avrupa ülkelerindeki okullarda öğrenebileceklerdi. Bu bakımdan yabancı dil bilen ve havacılığa hevesli subaylara ihtiyaç duyulmaktaydı.

Gönüllü olarak ve sınavla hava sınıfına geçen tayyareciler, pilotluk eğitimi için başta Fransa ve İngiltere olmak üzere Avrupa'daki tayyare fabrikalarının (Bleriot, REP, Bucq, Bristol) uçuş okullarına gönderiliyorlardı. İlk olarak Haziran 1911'de Süvari Yüzbaşı Fesa ve İstihkâm Teğmen Yusuf Kenan Beyler Fransa'ya Bleriot Uçuş Okulu'na, Nisan 1912'de ikinci bir grup önce Bucq ve daha sonra REP Tayyare Okulu'na eğitime gönderilmişlerdi. Bu okullarda havacı personelin aldıkları eğitim 6 ayı aşmamakta ve hatta daha kısa süreli olmaktaydı. Çünkü Osmanlı Devleti bu eğitimler için bütçeden ayrı bir tahsisat ayırmak durumundaydı. Ayrıca Türk pilotların kırırma uğrattıkları tayyarelerin paraları da Osmanlı Devleti'nden tahsil edilmekteydi. Bu süreçte pilotların tekâmül eğitimleri için devlet ödenek çıkaramamış, giden pilotlar tahsillerine devam edememişlerdi. Tayyare Mektebi'nin henüz yeni inşa edilmeye çalışıldığı bu dönemde, 1912 Temmuz ayı sonunda Teğmen Fazıl Bey'in de içinde bulunduğu üçüncü bir pilot ve makinist kafilesi, İngiltere'deki Bristol Fabrikasına gönderildi. Ancak eğitimleri devam ederken Balkan Harbi'nin başlaması (Ekim 1912) üzerine hepsi temel eğitimlerini dahi tamamlayamadan yurda dönmek zorunda kalmışlardı.

Balkan Harbi sırasında Ayastefanos'ta (Yeşilköy) Tayyare Mektebi olarak faaliyet gösterilen yerde sadece 2 hangar bulunmaktaydı. Bina olmadığından kurulu çadırlar, mektep tesislerini oluşturuyordu. Bunun nedeni, dönemin Harbiye Nazırı Nazım Paşa'nın havacılık hakkındaki fikirlerinin olumsuz olmasından kaynaklanıyordu. Tayyare Mektebi inşaatını onaylamamış ve mektep inşaatı durdurulmuştu. Dolayısıyla Avrupa'dan tahsilden dönen pilotların Tayyare Mektebi'nde düzenli ve uzun arazi uçuşu eğitimi yapmaları mümkün olamamıştı. Mektebin pilot kadrolarını, Fransa'da ve İngiltere'de yetişen ya da tahsilini savaş dolayısıyla yarım bırakmak zorunda kalarak ülkeye geri dönen subaylar oluşturmaktaydı. Fazıl Bey de bu pilotlar arasında bulunmaktaydı.

Osmanlı Devleti Balkan Harbi nedeniyle 1 Ekim 1912'de seferberlik ilan edince, 2 tayyareli birer takım Trakya'daki Şark Ordusu ile Makedonya'daki Garp Ordusu için ve bir de Edirne Müstahkem Mevki Komutanlığı için tertip edildi. Şark ve Garp Ordularına tertip edilen tayyareler havadan ilgili mahallere gönderildi, Edirne'ye gönderilecek tayyarelerin ise trenle gönderilmesi kararlaştırılmıştı. Osmanlı Devleti'ne karşı aralarında anlaşan Balkan Devletleri -*Karadağ, Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan*- saldırıya geçtiklerinde; Bulgar ordusunun Kırklareli istikametinde süratle ilerlemesi üzerine Yeşilköy'den gönderilmiş olan tayyareler tekrar Yeşilköy'e geri dönmek zorunda kalmış, Edirne Tayyare Müfrezesi'ne atanmış olan Fazıl Bey de bu durumda Edirne'den Yeşilköy'e dönmek zorunda kalmıştır. Balkan Harbi'nin ikinci evresinde havacılar, Çatalca'ya kadar gelmiş olan Bulgar hatları üzerinde keşif görevleri icra edebilmişlerdir.

Savaş sona erdikten sonra Fazıl Bey, Mehmet Fesa (Evrensev) liderliğinde 14 Kasım 1913'de Yeşilköy-Edirne ve Edirne-Yeşilköy arasında gerçekleştirilen ilk kol uçuşunda görev almış, müteakiben önce İstanbul Numune Tayyare Bölüğü'ne, 1914 yılında da Yeşilköy Tayyare Mektebi Baş Öğretmenliğine atanmıştır.

Türk Hava Kuvvetleri'nde ilk akrobasi uçuşu, 5 Mart 1914'te Fazıl Bey tarafından yapılmıştır. Bu uçuş sırasında 400 metre irtifada "Viril (Burgulu İniş)" hareketini denemiş, bu konuda hiç ders almamış olmasına rağmen uçuşunu başarıyla tamamlamıştır. Gösterdiği üstün kabiliyetle, bu hareketi o dönemde yapabilen dünyadaki sayılı pilotlar

arasında yer almıştır.

Bu uçuştan üç-dört ay sonra Avrupa'da Birinci Dünya Harbi patlak vermiştir. Savaş kısa sürede geniş bir alana yayılmış, Osmanlı Devleti de Almanya'nın yanında savaşa girmiştir. İtilaf Devletleri'nin Çanakkale Cephesi'ni açmaları üzerine Osmanlı Devleti bölgenin savunulması için 5. Ordu'yu teşkil etmiştir. Bu ordu, Gelibolu ve Çanakkale bölgelerinde konuşlanırken, Osmanlı Genelkurmayı Çanakkale cephesi için sadece bir tayyare ayırabilmiştir. Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı emrine girmek üzere Yeşilköy'den Ağustos 1914 ortalarında havalanan bu tayyare de, motorunda çıkan arızadan dolayı bölgeye ulaşamamış, bunun üzerine başka bir tayyare (Nieuport Deniz Tayyaresi) Çanakkale'ye gönderilmiştir. Bu tayyare, Üsteğmen Fazıl Bey tarafından uçurularak Çanakkale Boğazı'nın Anadolu yakasında bulunan Nara'daki alana inmeyi başarmıştır. **Bu tayyare bir deniz tayyaresi olduğu için sahile bağlanmış, müteakiben sahilde deniz tayyareleri için bir hangar inşasına başlanmıştır. Buradaki Müfreze Kumandanlığına da Deniz Tayyare Mektebi rasitlerinden Bahriye Yüzbaşı Hüseyin Sedat tayin edilmiştir.** Üsteğmen Fazıl Bey Çanakkale'de bulunduğu süre içinde, kullandığı tayyarenin sık sık motor arızası yapmasına rağmen; yalnız ya da Hüseyin Sedat Bey ile birlikte Bozcaada-Limni adası bölgesinde yaptıkları keşif uçuşlarında düşman donanması hakkında çok önemli bilgiler toplamayı başarmışlardır.

İtilaf Devletleri donanmasının 18 Mart 1915 teki Boğaz saldırısı öncesinde bölgede önemli keşif uçuşlarında bulunan Fazıl Bey, Şubat 1915'te Yüzbaşı rütbesiyle Suriye-Filistin Cephesi'ne, Birüssebi Tayyare Müfrezesi Komutanlığına atanmıştır. Üsteğmen Mithat (Tuncel) de Fazıl Bey ile birlikte Sina Cephesine sevk edilmiştir. Bu tayin öncesinde Cemal Paşa, Kanal Harekâtı için ısrarla tayyare isteğinde bulunmuş, bunun üzerine trenle Pilot Üsteğmen Şakir Fevzi'nin refakatinde bir Rumpler tayyaresinin gönderilmesi kararlaştırılmıştı. İskenderun'a varıldığında Rumpler tayyaresinin montajı yapılmış ve Halep'e uçurulmuştu. Ancak Halep'ten Şam istikametinde hareket

edildiğinde daha kalkışta tayyare yere çakılmış ve hasar görmüştür. Bu nedenle 4.Ordu'ya söz konusu tayyare ulaştırılamamıştır. Birinci Kanal Harekâtı sırasında tayyareden yoksun olmanın sıkıntılarını yaşamış olan 4.Ordu birlikleri, bu harekât sırasında İngilizlerin sürekli hava taarruzlarına maruz kalmışlardır. Karadan harekâtı yürüten birliklere verilen hava desteğinin büyük fayda sağladığını gören Cemal Paşa'nın ısrarlı talepleri üzerine bu kez bir Ponnier tayyaresi bölgeye sevk edilmek istenmiştir. Trenle sevkiyatı yapılan müfrezede bir tayyare (Ponnier) ile birlikte Çanakkale'den dönmüş olan Fazıl ile Mithat (Tuncel) Beyler, ayrıca 93 er bulunmaktadır. 17 Mart'ta Şam'a ulaşan Ponnier ve daha önce hasara uğramış Rumpler ile birlikte toplam 2 tayyarelik müfreze, Şam'dan Filistin'e hareket etmiştir. Bu müfreze, Birüssebi'de Yüzbaşı Fazıl'ın komutasında tamir ve bakım için üslenmiştir.

Birüssebi'den asıl üslenecikleri Eben'e intikal edecek müfrezede bu sırada uçabilir durumda olan sadece Ponnier tayyaresidir. 9 Nisan'da Fazıl Bey'in kumandasında Eben'e doğru hareket edilmiştir. Ancak ellerinde düzgün bir harita bulunmadığından, bu uçuş sırasında karanlık basınca tayyare yolunu kaybetmiş, ayrıca Cebeli Hilal üzerinden geçerken motorun buji telleri kopmuştur. Bu nedenle kayalık bir araziye yaptıkları mecburi iniş sırasında büyük bir kaza-kırım hadisesi yaşamışlardır. Bu kazada rasit yerinde oturan Üsteğmen Mithat Tuncel ağır yaralanmış, 4.Ordu'nun elindeki kullanılabilir tek uçak böylece elden çıkmıştır. Çanakkale hava harekâtı dolayısıyla 4.Ordu'nun yeni tayyare isteği de

yerine getirilememiştir.

Osmanlı Devleti'nin savaştığı Irak Cephesi'nde de durum aynı vaziyettedir. Bu cephede bulunan Irak ve Havalisi Komutanlığı, hava keşfi ve yer desteğinden yoksundur. Bununla birlikte 16 Eylül 1915'te İngilizlerden Caudron G.III tipi bir tayyare ele geçirilince, bu tayyareden yararlanılabileceği düşünülmüştür. Bunun üzerine Fazıl Bey'e Bağdat'a giderek bu tayyareyi tetkik etmesi emri verilmiş, bunun üzerine Fazıl Bey, 25 Eylül günü Bağdat'a hareket etmiştir. Üsteğmen Mithat Tuncel ise İstanbul'a geri dönmüştür.

Ekim ayı içinde Bağdat'a ulaşan Fazıl Bey, Caudron tayyaresinden başka 14 Kasım 1915 günü Selmanpak mevzii üzerinde uçuş yaparken topçu ateşiyle düşürülen bir başka İngiliz tayyaresi (Maurice Farman M.F.7) hakkında da rapor hazırlamıştır. Her iki tayyare için İstanbul'a gönderilen raporlar doğrultusunda bu tayyarelerin uçurulabilir duruma getirilebilecekleri anlaşılmış ve Irak Cephesi'nde yeni bir tayyare müfrezesi oluşturulmasına karar verilmiştir. Bağdat civarındaki Azamiye'de konuşlanacak olan müfrezeye; Fazıl Bey'den başka pilot olarak Üsteğmen Mehmet Ali (Kurçer) ile Yeşilköy'deki Tayyare Mektebi'nde o sırada makinist olarak görev yapan Astsubay Vecihi (Hürkuş) Beyler tayin edilmiştir. Nitekim 1915 Kasım ayı içinde Mehmet Ali ve Vecihi Beyler Bağdat'a gelmişler, Aralık ayı başında da bölgede cephe üzerinde keşif uçuşlarına başlamışlardır. Kısa bir süre sonra bu müfrezeye, Rasit Üsteğmen Fettah da katılmış ve uçuşlara eşlik etmiştir. Fazıl ve Mehmet Ali Beyler yaptıkları başarılı keşif uçuşları sayesinde, İngiliz hatları üzerinde ve gerilerinde topladıkları bilgileri komutanlığa rapor etmişlerdir. Bu birlik daha sonra Yeşilköy'den gelecek 2. Tayyare Bölüğü'nün nüvesini teşkil etmiş, Aralık ayı sonunda Türk ve Alman pilotları bir miktar tayyare ile birlikte Irak'a kademeli olarak hareket etmişlerdir.

1916 yılı başlarken Irak'taki askeri durum nispeten Osmanlı ordusu lehine bir vaziyettedir. General Townshend'in kumandasındaki İngiliz tümeni Kut'ta muhasara altına alınmış, İngiliz General Kut'u teslim etmemek için direnmektedir. Bunun üzerine muhasarayı kaldırmak ve tümeni kurtarmak için yeni bir İngiliz kuvvetinin bölgeye doğru sevk edildiği öğrenilince Türk tarafında hava keşiflerine ihtiyaç duyulmuştur. Bu durum üzerine Fazıl Bey'in müfrezesi, Azamiye'den Kütü'l Amâre'nin altı kilometre batısındaki bir meydana intikal etmiştir. Ocak ayı içinde yapılan keşif uçuşlarında İngiliz birliklerinin ilerleyişi tespit edilmiş, lağvedilen Irak ve Havalisi Komutanlığı yerine kurulan 6. Ordu'ya çok faydalı bilgiler sağlanmıştır. Kısa bir süre sonra Fazıl Bey hastalanmış ve İstanbul'a dönmek durumunda kalmıştır.

Fazıl Bey tedavisi tamamlandıktan sonra 1917 başında tekrar cepheye dönmüş, bu kez Hicaz cephesinde Medine, Maan ve Der'a da konuşlanan ki 3. Tayyare Bölüğü Komutanlığına atanmıştır. Bu cephede yaptığı hizmetlerle üstün yararlılıklar gösteren Fazıl Bey, müteakiben Kasım 1917'de Berlin'deki Mubayaa (Satın Alma) Komisyonu Tayyare Kısmına, Temmuz 1918'de de Yeşilköy 9. Tayyare Bölüğü Komutanlığına atanmıştır.

Fazıl Bey bu görevi sırasında, 25 Ekim 1918 tarihinde İstanbul'u bombardıman etmek üzere gelen beş İngiliz uçağına (De Havilland-9 Filosu) karşı tek başına Albatros D III tayyaresiyle Kızkulesi civarında hava muharebesine girmiş, yaşanan bu çatışmada bir İngiliz tayyaresinin rasidini öldürmüştü, bir diğeri yaralamış ve İngiliz filosunu tek bomba attırmadan püskürtmüştür. Bu çatışma sırasında göğsünden yaralanan Fazıl Bey, ağır yaralı halde tayyaresini

Yeşilköy'e indirmeyi başarmıştır. Yere indikten sonra derhal hastaneye kaldırılan Fazıl Bey, iki ay kadar tedavi görmüş ve iyileştikten sonra tekrar Yeşilköy Tayyare Bölüğü Komutanlığı'ndaki görevine başlamıştır.

Osmanlı Devleti için Birinci Dünya Harbi'nin sonucunu tayin eden Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918) imzalandıktan sonra Yeşilköy'ün İngiliz ve Fransız kuvvetlerince işgal edilmesi havacılar arasında büyük üzüntü yaratmıştır. Buradaki personel ve tayyareler bin bir zorlukla, İstanbul'un Anadolu yakasındaki Maltepe bölgesine taşınmıştır. Damat Ferit Paşa ikinci kez sadrazamlığa getirildiği (19 Mayıs 1919) dönemde bu istasyonun, Anadolu'da gelişmekte olan Milli Mücadele hareketine karşı kullanılmasını İngilizlere bizzat önermiştir. İstanbul 16 Mart 1920 de İtilaf Kuvvetleri tarafından resmen işgal edilince; Maltepe istasyonundaki havacı personel, bu kez tayyareleriyle birlikte Anadolu'ya geçmek ve Milli Mücadele'ye katılmak için gizli bir plan dâhilinde harekete geçmişler, bu arada Kuva-yı Havaiye Müfettişliği tarafından Maltepe Tayyare İstasyonu'na 26 Nisan 1920 tarihinde Fazıl Bey komutan olarak tayin edilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa tarafından Anadolu'da örgütlenen Milli Mücadele hareketine katılmak üzere 7 Haziran günü yapılan firar teşebbüsünde istasyonda bulunan tayyarelerin Anadolu'ya geçirilmesi mümkün olamamıştır. Hazırlanan 4 uçaktan ancak 3 tanesi kalkış yapabilmiş, fakat ikisi daha kalkış sırasında kırılma uğramış, diğeri ise İznik yakınlarında telgraf tellerine takılarak düşmüştür. Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın aynı gün bu girişimden İngilizleri haberdar etmesi ile istasyon işgal kuvvetlerince işgal edilmiş, bu gelişme neticesinde Kuva-yı Havaiye Müfettişliği tamamen ilga edilmiş, dolayısıyla Osmanlı havacılık faaliyetleri bu tarihte resmen sona ermiştir.

Maltepe Tayyare İstasyonu'ndan yapılan firar teşebbüsü sonucunda 14 havacı personel Anadolu'ya geçebilmeyi başarmıştır. Kaçabilen havacılardan bir grup dağ yolu ile Kandıra-Adapazarı üzerinden Konya'ya ulaşanlardı ki Fazıl Bey bu grup içinde bulunuyordu. Diğer grup ise İstanbul'dan Anadolu'ya gönderilen esir kafilesine karışarak Mudanya üzerinden Konya'ya gelmişlerdir.

Ankara'daki Millî Müdafaa Vekâleti Harbiye Dairesi; 13 Haziran 1920 tarih ve 328 sayılı emri ile hava teşkilatının yeniden düzenlenmesine karar verdiğinde Türk hava gücünü, Hava Kuvvetleri Şubesi (Kuva-yı Havaiye) ile Eskişehir ve Erzincan'da olmak üzere 2 uçak istasyonundan oluşacak şekilde planlamıştır. Ayrıca Eskişehir'deki Batı Cephesi Kumandanlığı emrinde 1. Bölük ile aynı cephenin 12. Kolordu (Komutanı Albay Fahrettin), 23. Tümeninin emrinde Uşak'ta üslenecek olan bir müfreze teşkil edilecekti. İşte bu toplam 8 uçaklı iki bölük, TBMM ordularının ilk hava gücünü teşkil etmiştir.

Uşak'ta konuşlanan ve önceleri Kartal Müfrezesi alan müfreze daha sonra 2. Bölük adını almıştır. Bu bölüğün tayyarelerine Yüzbaşı Fazıl'ın isteği ile uçak gövdesinin her iki yanına pençelerinde bomba taşıyan uçar vaziyette birer Kartal resmi çizildiği için, bu birliğe "Kartal Müfrezesi" adı verilmişti. Bu müfreze sahip olduğu bu özelliği ile Türk Hava Kuvvetlerinde amblem kullanan ilk birlik olmuştur.

Türk tarafında henüz Düzenli Ordu'nun kurulmadığı dönemde Yunan Ordusu ileri harekâta geçip 29 Ağustos 1920 de Uşak'ı ele geçirince, 2. Bölük Afyon'a çekilmiştir. Bu sırada, cephe üzerindeki uçuşlarına devam eden Yunan tayyareleri içinde yakıtı tükenen ve Çine'ye zorunlu iniş yapmak durumunda kalan Avro 504 tipi İngiliz yapımı bir keşif uçağı Türk kuvvetleri tarafından ele geçirilmiş ve uçak mürettebatı esir alınmıştır. Bu olay üzerine Yüzbaşı Fazıl ve bir makinist Çine'ye gitmiş, uçak kullanılabilir hale getirildikten sonra Fazıl Bey tarafından uçurularak Afyon'a getirilmiştir. Bu uçağa "Ganimet" adı verilmiştir.

Düzenli Ordu birlikleri ile İnönü Muharebeleri'nin kazanılmasından sonra 30 Haziran 1921 de Batı Cephesi

Komutanlığı'nın 1337 sayılı emri ile Tayyare Bölükleri geçici olarak birleştirilmiştir. Söz konusu Mürettep Bölüğün komutanlığına Yüzbaşı Fazıl atanmıştır. Temmuz 1921 başlarında Kütahya meydanında birleşen 1. ve 2. Bölükler, 16 Temmuz 1921 de önce Eskişehir'e, ordunun Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmesine bağlı olarak 22 Temmuz'da Polatlı'ya intikal etmiştir. Bu süreçte yapılan keşif uçuşlarında Yunan ordusunun Ağapınar, Seyitgazi bölgesindeki kuvvetlerinin savaşa hazırlandığı tespit edilmiş, 12 Ağustos 1921 de Mürettep Hava Bölüğü Polatlı'dan Malıköy'e çekilmiştir.

Bu sırada Fazıl Bey'in komutası altındaki bölükte 2 adet Fiat tipi -*Erzurumlu Nafiz 1 ve Erzurumlu Nafiz 2*- keşif uçakları ile 2 adet Albatros D.III av uçağı bulunmaktaydı. Bu uçaklardan 14 Ağustos günü Malıköy meydanından havalanan Erzurumlu Nafiz II tayyaresi, Sivil Pilot Hasan Fehmi'nin pilotaj hatası sonucu düşerek kırılmıştır. 15 Ağustos günü, bu kez cephe keşfi için uçuş görevine çıkan Erzurumlu Nafiz Bey I tayyaresi, Beylikköprü dolaylarında, 2000 metre yükseklikte motorunda çıkan yangından dolayı düşmüştür. Bu kaza sonucunda Rasit Yüzbaşı Süleyman Sırrı ve Sivil Pilot Behçet yanarak şehit olmuşlardır. Bir süre sonra bölükteki iki av uçağından biri arıza nedeniyle hizmet dışı kalmış, böylece bölük bir tayyare ile keşif görevlerini yürütmeye çalışmıştır.

Türk tarafında tayyare sıkıntısının yaşandığı bu tarihlerde, 1921 yılı Temmuz ayı sonlarında, De Havilland 9 tipinde bir Yunan uçağı Muğla-Kuşadası civarına mecburi iniş yapmıştır. Bu durum haber alınınca düşen Yunan uçağının onarıldıktan sonra uçurularak Bölüğe getirilmesi istenmiş, bunun için de Sivil Pilot Vecihi Bey ile Baş Makinist Eşref ve rasit olarak da Teğmen Hamdi (Çaypınar) Bey görevlendirilmiştir. On gün içinde tamirata tamamlanan uçak, Sivil Pilot Vecihi Bey tarafından önce 21 Ağustos'ta Akşehir'e, Sakarya Meydan Muharebesi'nin başladığı 23 Ağustos günü de Ankara'ya getirilmiş ve ertesi gün Malıköy meydanına iniş yapmıştır. "İsmet" adı verilen bu tayyare, savaş süresince Cephe Bölüğü tarafından kullanılmış, oldukça sağlam durumda olan bu uçak ile Batı Cephesi Komutanlığına çok önemli bilgiler verecek olan keşif uçuşları gerçekleştirilmiştir.

Polatlı-Ankara demiryolu üzerindeki Malıköy tren istasyonu dolaylarındaki düzlük, Türk ordusunun Sakarya Meydan Muharebesi süresince 2 uçaklık tek hava gücünün üssü olmuştur. 120 kilometreye kadar uzayan cephe hattı karşısındaki Yunan birliklerinin harekât ve ilerleme istikametleri, ihtiyatlarının durumu, takviye noktalarını öğrenmek, ancak hava keşifleri ile mümkündü. Sakarya Meydan Muharebesi süresince 2 Türk uçağı (1 av, 1 keşif uçağı), 18 günde 40 sorti uçuş yapmış, 1 Eylül günü bir Yunan uçağı düşürülmüştür. Savaş devam ederken tayyarelerin bakımları geceleri fener ve çıra ışığında yapılarak ertesi günün sabahına uçuşa hazır hale getirilmiştir. Bu dönemde Cephe Tayyare Bölüğü, Fazıl Bey ve tüm personeli ile tayyare azlığından kaynaklanan sıkıntıyı büyük bir fedakarlık ve azim ile çalışarak gidermeyi başarmıştır. Bu konuda Halide Edip, "*Türk'ün Ateşle İmtihanı*" adlı romanında Tayyare Bölük Komutanı Fazıl Bey'den övgüyle bahsetmektedir. Yapılan uçuşlarda elde edilen bilgiler, uçuş sonrasında Malıköy'den Batı Cephesi Komutanlığına bildirilmiş, dolayısıyla keşif raporları savaşın gidişatını etkilemiş, Türk ordusunun kazandığı başarıya büyük katkı sağlamıştır.

1921 yılı Eylül ayı sonunda Cephe Tayyare Bölüğü, Malıköy'den Sarıköy meydanına intikal etmiştir. Bu arada 27 Eylül günü Sarıköy meydanına zorunlu iniş yapan Brequet 14 B-II tipi Fransız yapısı bir Yunan uçağı sağlam olarak ele geçirilmiş, bu ganimet uçağa kazanılan zaferden dolayı "Sakarya" adı verilmiş ve uzun süre Cephe Tayyare Bölüğünde hizmet görmüştür.

Batı Cephesi Tayyare Bölüğü, bir süre sonra Sivrihisar civarındaki Akviran Köyü'ne ve daha sonra Akşehir Gölü civarındaki Maarifköy'e nakledilmiş, Büyük Taarruz'a kadar bütün görev uçuşlarını buradan gerçekleştirmiştir. Büyük

Taarruz için yapılan hazırlıklar devam ederken; Milli Müdafaa Vekâleti 5 Temmuz 1922'de hava teşkilatında değişikliğe gitmiş, Kuva-yı Havaiyye Müdüriyet-i Umumiyesi lağvedilmiş, yerine Konya'da Kuva-yı Havaiyye Müfettişliği kurulmuştur. Yeni teşkilatlanma da yine Cephe Tayyare Bölüğü'ne Yüzbaşı Fazıl komuta etmektedir.

Büyük Taarruz sırasında Cephe Tayyare Bölüğü Çay'da üslenmiştir. Kara birliklerinin harekâtına göre cephe derinleşeceğinden keşif tayyarelerinin daha uzaklara gidebilmesini ve aynı zamanda av tayyarelerinin cephe üzerinde devamlı uçuşlarını sağlayabilmek için, Cephe Tayyare Bölüğü bu şekilde cepheye çok yakınlaştırılmıştır.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle 26 Ağustos sabahı Büyük Taarruz başladığında, Tayyare Bölüğü'nde uçuşa hazır hale getirilmiş 17 tayyare bulunuyordu. Bölük, Batı Cephesi Komutanlığının emir ve direktifleri doğrultusunda 26 Ağustos günü uçuş görevlerini icra etmiştir. 27 Ağustos günü Yüzbaşı Fazıl Bey, taarruza kalkan Türk birliklerinin üzerinde av uçağı ile uçarak Yunan keşif uçaklarının faaliyetini önlemeye çalışmıştır. Bu savaş görevi sırasında bir Yunan uçağını Sinanpaşa ovası üzerinde Garipçe köyü civarında yakalamış ve tayyarenin bir tarla içine zorunlu iniş yapmasını sağlamıştır. Türklerin eline geçen ve sağlam durumda olan Brequet 14B-2 tipi bu uçağa düştüğü yerden dolayı "Garipçe" adı verilmiştir.

Kazanılan zaferle birlikte 9 Eylül günü Türk birlikleri İzmir'e girerken, Cephe Tayyare Bölüğü önce Uşak'tan Salihli'ye, oradan da İzmir'e ulaşmıştır. 15 Eylül'de Seydiköy'de toplanmıştır. Cephe Tayyare Bölüğü, 17 Eylül 1922'de yeniden ayrılarak Binbaşı Fazıl'ın komutasında grup olarak teşkilatlandırılmıştır. Bu arada Adana'daki Uçuş Okulu Seydiköy'e taşınmış, Fazıl Bey de bu mektebin uçuş başöğretmenliğine atanmıştır. Hava Kuvvetleri Müfettişliği Karargâhı da İzmir Alsancak'taki binaya taşınmıştır.

Bütün hayatı askerlik ve cephede geçen, Başkomutan Meydan Muharebesi'nden sonra Binbaşı rütbesine terfi etmiş olan Fazıl Bey, 27 Ocak 1923 günü, öğrencisi Deniz Astsubay Mehmet Emin ile birlikte yaptıkları eğitim uçuşu sırasında düşerek şehit olmuşlardır. Fazıl Bey şehit olduğunda henüz 34 yaşındadır.

Vazifeye atıldığı günden itibaren her zaman yüksek görev anlayışı ve sorumlulukla hareket eden, büyük cesareti, enerjisi ve kahramanlığı sayesinde bütün havacı arkadaşlarına örnek olacak bir surette çalışan, sahip olduğu meziyetler dolayısıyla arkadaşları tarafından "Büyük Fazıl" olarak anılan, Başkomutan Meydan Muharebesi sonrasında Batı Cephesi Komutanı İsmet (İnönü) Paşa tarafından Mustafa Kemal Paşa'nın huzuruna çıkartılan ve Başkomutan tarafından bizzat taltif edilerek rütbesi Binbaşılığa yükseltilen Fazıl Bey'e, arkadaşları tarafından layık olduğu şekilde büyük bir cenaze merasimi yapılmıştır. Cenazesi önce bir türbe civarında defnedilmiş, daha sonra Kadifekale'de yapılan şehitliğe nakledilmiştir.

Atatürk tarafından 16 Şubat 1925 tarihinde kurulan Türk Tayyare Cemiyeti'nin Kuruluş Yönergesi'nin 36. maddesinde; "Her senenin 27 Kanun-u sani (Ocak) günü Türkiye Tayyare Şehitlerinin ihtifal günü olarak kabul edilmiştir." hükmü yer almıştır. Bu yönerge gereğince, 1926'dan 1935 yılına kadar Fazıl Bey'in şehit olduğu güne atfen her 27 Ocak gününde, bütün Türkiye'de "Hava Şehitlerini Anma Günü" törenleri düzenlenmiştir. Ancak Ocak ayındaki olumsuz hava şartlarından dolayı, 1935 yılında yapılan Türk Hava Kurumu'nun 6. Kurultayı'nda, Hava Şehitlerini Anma Törenlerinin her yılın 15 Mayıs günü yapılması kararlaştırılmıştır. Bu uygulama 2002 yılına kadar devam etmiştir.

Fatma Rezzan ÜNALP

KAYNAKÇA

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Arşivi.

Hava Kuvvetleri Komutanlığı Arşivi, Şehit Binbaşı Fazıl Bey'in Şahsi Subay dosyası.

Apak, Rahmi, **İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, Ankara, 1990.

Çalışlar, İzzettin, **Org. İzzettin Çalışlar'ın Anılarıyla Gün Gün, Saat Saat İstiklal Harbi'nde Batı Cephesi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009.

Edib, Halide, **Türkün Ateşle İmtihanı**, Atlas Kitapevi, 11.Baskı, Ankara, 1994.

Fırtına, H.İbrahim, **Orgeneral Muzaffer Ergüder'in Havacılık Anıları 1922-1930**, Kırmızı Kedi Yayınevi, 1990.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi (HTVD), S 64, Yıl 17, Vesika No.1439, Genelkurmay Harp Tarihi Dairesi Yayınları, Haziran 1968.

Hürkuş, Vecihi, **Bir Tayyarecinin Anıları**, Yapı Kredi Yayınları, 8.Baskı, İstanbul, 2021.

Kansu, Yavuz, Sermet Şensöz, Yılmaz Öztuna, **Havacılık Tarihinde Türkler 1**, Etimesgut, 1971.

Kaymaklı, Hulusi, **Havacılık Tarihinde Türkler II**, Hava Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, Etimesgut, 2006.

Kurt, Emin-Mesut Güvenbaş, **Birinci Dünya Savaşı'nda İstanbul'a Yapılan Hava Saldırıları**, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2018.

Kurter, Ajun, **Türk Hava Kuvvetleri Tarihi**, Cilt: I, İstanbul, 2006.

Kuruluşundan Günümüze Türk Hava Kuvvetleri (Harekât ve Teşkilatlanma Tarihi 1911-1922, Cilt:I, haz. Deniz Kurt-Yavuz Pehlivan-Erdal Korkmaz, Hava Kuvvetleri Komutanlığı Yayını, Ankara, 2020.

Müderrişoğlu, Alptekin, **Sakarya**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2018.

Okar, Avni, **Türkiye'de Tayyarecilik 1910-1924**, Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2021.

Sarp, İrfan, **Türk Hava Kuvvetlerinin Doğuş Yılları**, Pozitif Yayınları, İstanbul, Haziran 2010.

Seçer, Turhan, **Destanlaşan Çanakkale Deniz Kara Hava Savaşları**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2005.

Sözeri, Emin Nihat, "İstiklal Harbine Ait Havacılık Hatıraları", **Hava Kuvvetleri Dergisi**, S. 250, Kasım 1973, 97-102.

Tanman, Sıtkı-Mazlum Keyüsk, **Türk Havacılık Tarihi İstiklal Harbi 1918-1923**, Hava Basımevi, Eskişehir 1953.

Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Batı Cephesi 6 ncı Kısım III üncü Kitap Büyük Taarruzda Takip Harekâtı (31 Ağustos-18 Eylül 1922), Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 1995.

Türk İstiklal Harbi V Cilt Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Yayınları, Ankara, 1964.

Türk Hava Kuvvetlerinde Akrotim, Türk Hava Kuvvetleri Tarihçe Şubesi Yayını, Ankara 1995.

Ünalp, F.Rezzan, "Turkish Air Campaigns during the Battles of Çanakkale March 1915-January 1916", **Airpower in 20 th Century and Employment Doctrines National Experiences**, ICMH, No.89, Roma, 2011.

Ünalp, F.Rezzan, “Çanakkale Zaferine Giden Yolda askeri Havacılık: Pilotlar, Rasıtlar, Tayyareler ve Harekât”, **Çelik Kale-Çanakkale**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul, Mart 2022.

Ünalp, F.Rezzan, “Türk İstiklal Harbinde Batı Cephesi Tayyare Bölükleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, ATAM Yayınları, Cilt:38, S.105, Ankara, 2022, s. 55-100.

Tanman, Sıtkı-Mazlum Keyüsk, **Türk Havacılık Tarihi**, Hava Basımevi, Eskişehir, 1950.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/fazil-bey-sehit-hava-pilot-bnb-1889-1923/?pdf=6293> adresinden erişilmiştir